

Webinar ‘De impact van de IQ-test’

Een groot en divers gezelschap volgde op 23 april 2020 het webinar van OPaZ over de impact van de IQ-test in het onderwijs en de zorg. Eigenlijk hadden we een fysieke bijeenkomst in Arnhem gepland, maar door de coronamaatregelen kon dat niet doorgaan. Het was even wennen, de digitale variant, maar de techniek liet ons niet in de steek en we zijn blij dat we dit belangrijke onderwerp toch aan de orde hebben kunnen stellen.

Veel belangstelling

Bijna 80 mensen logden op de zonnige donderdagmiddag in voor twee presentaties over intelligentietesten en over hoe verborgen leerpotentie tot uiting te laten komen. ‘verborgen intelligentie’. Mensen met diverse achtergronden, zoals leerkrachten, gedragsdeskundigen, orthopedagogen, studenten pedagogiek, coaches, ouders, mensen met autisme, cliëntondersteuners, docenten uit het hoger onderwijs, en medewerkers van samenwerkingsverbanden in het voortgezet onderwijs en van een zorgkantoor. De deelnemers konden via de chat vragen stellen en reacties geven, waar ook veelvuldig gebruik van werd gemaakt tijdens de presentaties.

Aanleiding voor het webinar

In de afgelopen jaren kreeg OPaZ verschillende signalen dat ouders van kinderen met de dubbeldiagnose autisme en verstandelijke beperking nogal eens twijfelen of hun kind werkelijk een verstandelijke beperking heeft. We hebben hierover een enquête uitgezet waar 236 reacties op kwamen van zowel ouders als professionals. Daaruit bleek dat die twijfel breed gevoeld wordt, niet alleen bij ouders maar ook bij professionals in de zorg, in het onderwijs en in de wetenschap. De resultaten van de enquête staan op www.informatielangdurigezorg.nl. Ook werd duidelijk dat dit probleem niet alleen speelt bij autisme maar veel breder, zeker ook bij mensen – al dan niet met een verstandelijke beperking – die zich niet of onvoldoende duidelijk kunnen maken via spraak. Bij hen komen de ware ontwikkelingsmogelijkheden niet altijd tot uiting in een intelligentietest, vandaar dat we spreken over ‘verborgen leerpotentie’.

De kennis over (verborgen) leerpotentie groeit, maar die kennis is versnipperd en lang niet overal in de zorg en het onderwijs beschikbaar. De OPaZ-bijeenkomsten zijn bedoeld om kennis te bundelen, bewustzijn te vergroten en samen te zorgen voor meer alertheid op dit thema.

Ido Kedar, een jongere met nonverbaal autisme. Fragment uit ‘Ido in autismeland’

“Ik praat in mijn gedachten, maar mijn geest praat niet met mijn mond. Het is frustrerend, ook nu ik woorden kan spellen. Voordat ik dat kon, was ik volkomen eenzaam. Ik hoorde experts van alles over mij zeggen waar niets van klopte, maar kon hen niet vertellen hoe het wel zit. Als spreken de enige toegestane communicatie was gebleven, was ik innerlijk gevangen gebleven, misschien voor altijd.”

Presentatie van Maartje ten Hooven-Radstaake

Maartje ten Hooven-Radstaake is docent aan de opleiding Pedagogische wetenschappen aan de Radboud Universiteit Nijmegen en houdt zich onder meer bezig met IQ-testen, dynamisch testen en ondersteunde communicatie.

De IQ-test

Hoewel er geen vaststaande definitie is van wat intelligentie is, willen we intelligentie toch meten en in een getal uitdrukken. Onbedoeld is de IQ-test daardoor *gaan definiëren wat intelligentie is*. Zo wordt bij een IQ onder de 70 gesproken van een verstandelijke beperking, maar daar is helemaal grond voor. Daarnaast wordt er aangenomen dat het IQ op een bepaald moment gelijk blijft, terwijl er bij volwassenen ook nog cognitieve groei mogelijk is.

Een IQ-test vergelijkt een aantal vaardigheden van een individu met een 'normgroep' van dezelfde leeftijd. Dit is alleen zinvol als de kinderen die getest worden vergelijkbaar zijn met de normgroep op het gebied van:

- Volgorde in ontwikkeling van vaardigheden en stabiliteit van cognitieve ontwikkeling.
- Cultuur, bijvoorbeeld nadruk op presteren.
- Ervaring met het soort materiaal dat gebruikt wordt in de test.
- Functionele mogelijkheden zoals motoriek, visus en gehoor.
- *Test-wisenes*: begrijpen dat je getest wordt (en dus moet laten zien wat je kunt).
- Verwachtingen van de testafnemer (de test moet op een objectieve wijze worden afgenomen en gescoord).
- Hoe de test-instructies worden ervaren door de kinderen die getest worden (er wordt verondersteld dat de interactie tussen testen en kind statisch is).

In de praktijk bestaat die ideale situatie niet en zien we dat vaak één of meerdere van bovenstaande assumpties geschonden worden. Bij kinderen met een disharmonische ontwikkeling (= sterk afwijkend van het gemiddelde ontwikkelingspatroon) is de IQ-test nog extra discutabel, bijvoorbeeld omdat ze de **testinstructies** niet begrijpen (terwijl ze de taak misschien goed zouden kunnen uitvoeren). Ook zien we bij deze kinderen vaak veel **angst** tijdens de test, wat de uitslag sterk beïnvloedt.

De score van een IQ-test is bovendien een gemiddelde van verschillende vaardigheden. Heeft dat getal überhaupt betekenis en welke adviezen levert het je op? Het ene kind met een IQ van 73 heeft wellicht heel ander onderwijs en begeleiding nodig dan het andere kind met een IQ van 73. Toch speelt het getal nog altijd een belangrijke rol in het onderwijs en in de zorg. Tot slot is er een fundamenteel probleem met de toepassing van het betrouwbaarheidsinterval bij de IQ-test. De standaarddeviatie van de normgroep wordt gebruikt om het betrouwbaarheidsinterval rondom de score van een individu te bepalen, terwijl we in feite niet weten wat dit betrouwbaarheidsinterval is. We kunnen immers niet 100x dezelfde IQ test bij één persoon onder gelijke omstandigheden kunnen afnemen, dit kan leiden tot foutieve conclusies. Zie hiervoor [De test getest](#) (niet gratis).

Leerpotentieel onderzoek

Bij leerpotentieel onderzoek (of dynamisch testen) wordt niet alleen gekeken naar wat iemand al kan, maar wordt ook onderzocht wat hij met mediatie (hulp) van een ander kan leren. Dit wordt de zone van naaste ontwikkeling genoemd. Uitgangspunten bij leerpotentieel onderzoek zijn:

- Er is interactie tussen het kind, de volwassene (mediator) en het materiaal.
- Kind en volwassene zijn gelijkwaardig, de volwassene sluit aan bij de interesse van het kind.
- Er is veel aandacht voor samen doen, begrip van instructies en geleidelijk opbouwen van de hulp.

Leerpotentieel onderzoek geeft inzicht in wat en hoe iemand kan leren, ook bij kinderen met verstandelijke beperking, leerproblemen en neurologische aandoeningen. Kinderen die op basis van

een IQ-test als 'niet leerbaar' werden gezien, bleken in het leerpotentieel onderzoek wel degelijk te kunnen leren, wat direct invloed heeft gehad op de schoolkeuze en het baanperspectief. Maartje geeft hier drie praktijkvoorbeelden van en verwijst naar [Stibco](#) voor meer informatie.

Leerpotentieel onderzoek wordt nog maar weinig ingezet omdat het onbekend is en omdat een IQ-test vaak nodig is voor toegang tot onderwijs en zorg. Een formeel leerpotentieel onderzoek kost meer tijd dan een IQ-test en is daardoor duurder. Maar de principes van mediatie zijn ook goed in te zetten op school en thuis, bijvoorbeeld bij gezamenlijke spelletjes.

Rechten

Maartje benadrukt dat mensen met een beperking volgens het VN Verdrag Handicap recht hebben op volwaardig en inclusief onderwijs, optimale ontwikkeling en ondersteuning om deel te nemen aan de samenleving – bijvoorbeeld met ondersteunde communicatie. In de praktijk hebben kinderen met een (vermeende) verstandelijke beperking en/of autisme echter lang niet altijd toegang tot voor hen passende communicatie of onderwijs

Presentatie van Stijn Deckers

Stijn Deckers is manager Diagnostiek en behandeling bij Stichting Milo, docent Pedagogische Wetenschappen en onderzoeker leerstoel Ondersteunde Communicatie voor mensen met meervoudige beperkingen aan de Radboud Universiteit, en voorzitter van ISAAC-NF.

Communicatie en cognitieve ontwikkeling

'Taal die niet tot spraak komt, vindt in communicatie altijd een uitweg'. Deze uitspraak van bijzonder hoogleraar Hans van Balkom is een soort lijfspreuk geworden voor Stijn. Hij ziet regelmatig kinderen en volwassenen die niet spreken waardoor hun intelligentie en leerpotentieel wordt verhuld. Hun taal vindt een weg naar buiten in nonverbale communicatie. Die communicatie wordt vaak niet begrepen door de omgeving en als gedragsprobleem gezien. Het gaat naar schatting om tienduizenden kinderen, jongeren en volwassenen in Nederland.

Sociale interactie en (taal)input stimuleren de cognitieve ontwikkeling. Taal stelt mensen in staat om te communiceren en regie te houden over hun eigen leven, maar communicatie is meer dan alleen taal. Belemmeringen in de cognitieve ontwikkeling ontstaan vaak door problemen in een of meer kerndomeinen van communicatie, zoals aandacht, waarneming, geheugen, oriëntatie, motoriek, emotionele functies enzovoort. Deze problemen zorgen ervoor dat het lastig zicht krijgen is op die cognitieve ontwikkeling. Meet je met een IQ-test nu de cognitieve mogelijkheden, of de belemmerende werking van de andere kerndomeinen?

Ondersteunde communicatie

Ondersteunde communicatie kan de cognitieve ontwikkeling stimuleren, ook bij volwassenen. Er is hierbij geen standaard aanpak. Een individuele analyse waarom de 'cognitie op slot gaat' is van belang. In een Communicatie Competentie Profiel wordt bekeken welke vaardigheden en mogelijkheden iemand heeft, welke kerndomeinen van communicatie belemmerd zijn én mogelijkheden bieden en hoe de persoon het niet-spreken compenseert. De keuze voor een vorm van ondersteunde communicatie moet goed passen bij het individu en aansluiten bij hoe die persoon leert. De mogelijkheden zijn groot: bij ondersteunde communicatie gaat het niet alleen om pictogrammen of ondersteunende gebaren, maar om alle voorzieningen, taalvormen en (technische) hulpmiddelen (waaronder spraakcomputers) die de communicatie faciliteren.

Stijn benadrukt dat de effectiviteit van ondersteunde communicatie breed is aangetoond in wetenschappelijk onderzoek. Een deelnemer vraagt of het vroeg inzetten van ondersteunde

communicatie de spraakontwikkeling niet belemmert? Ook daar is onderzoek duidelijk over: het belemmert de spraakontwikkeling niet, maar stimuleert het juist.

Communicatie en intelligentietesten

Kinderen die een 'communicatiebad' kregen – een intensieve behandeling gericht op het stimuleren van de communicatieve en taalontwikkeling binnen het KLIN©-programma – bleken in eerder wetenschappelijk en internationaal gepubliceerd onderzoek een grote vooruitgang te laten zien op intelligentietesten. Soms wel 30 IQ-punten. Wat niet betekent dat ze ineens veel slimmer zijn geworden, het is waarschijnlijker dat hun intelligentie nu zichtbaarder is doordat ze interactie kunnen aangaan. Toegang tot veel taal, in een vorm die bij de persoon past, is daarom ontzettend belangrijk. Cognitie staat dan weer open en het leerpotentieel kan tot uitdrukking komen.

Praktijkvoorbeelden

Stijn sluit de presentatie af met drie praktijkvoorbeelden. De opvallendste is een vrouw van 64 jaar bij wie op jonge leeftijd een IQ van 35 is gemeten en die al tientallen jaren in een instelling voor verstandelijk gehandicaptenzorg woont. In haar zorgplan staat vermeld: 'Gezien haar leeftijd en beperkingen is géén ontwikkeling meer te verwachten'. Bij Stichting Milo leert zij werken met een spraakcomputer en binnen vier maanden kan zij onder meer haar behoeften aangeven, vragen stellen, een praatje maken en mensen groeten. Zij heeft zelf gekozen om muziek, filmpjes en nieuws te gebruiken op haar computer. Ze begint woorden te spellen en kan naar verwachting ook leren om verschillende symbolen tot zinnen te combineren. Dit alles duidt op veel meer vermogens dan de IQ-test heeft laten zien, en die het beeld en de zorg van deze vrouw vergaand heeft bepaald. Hoe zou haar leven zijn verlopen als zij al op jonge leeftijd een 'communicatiebad' had gekregen?

Tot slot

Over de IQ-test, leerpotentieel onderzoek en ondersteunde communicatie is natuurlijk veel meer te vertellen dan mogelijk is in de beperkte tijd van het webinar. We hopen dat deze presentaties bijdragen aan het bewustzijn dat er een groep kinderen, jongeren en volwassenen is die ernstig onderschat wordt in hun leervermogens en intelligentie. En aan het bewustzijn dat er volop ervaring is in het vinden van communicatievormen waarmee zij hun gedachten kunnen delen in een vorm die goed bij hen past.

'It starts with the recognition that not talking is not the same as not thinking.'

Ido Kedar

De bijeenkomst 'De impact van de IQ-test' is onderdeel van het praktijkinitiatief *Het label is misleidend* van programma OPaZ. Na de zomer van 2020 is er nog een bijeenkomst voorzien rond 'verborgen intelligentie' bij autisme, en verschijnt een publicatie met de opgedane kennis in dit praktijkinitiatief. Wil je op de hoogte blijven? Kijk op www.informatielangdurigezorg.nl/opaz of volg ons op Facebook (Programma OPaZ) of twitter (@opazprogramma).

Contactpersoon: Ingrid Claassen, ir.claassen@minvws.nl.